

Negyedik fokozat?

Az enyhébb végrehajtási szabályokról

Ha visszatekintünk a büntetés-végrehajtási jog fejlődéstörténetére, megállapíthatjuk, hogy a közelmúltban megalkotott jogszabályok korszerűen, az idő próbáját kiállva, megfelelő tartalommal szabályozták a büntetés-végrehajtási jogviszonyokat. E jogszabályok az európai államok hasonló szabályainak sorában is előkelő helyet foglalnak el. Azon túlmenően, hogy a büntetés-végrehajtási gyakorlatot alakító normarendszer minden esetben tükrözte az adott időszak aktuális büntető jogpolitikai felfogását, a szabadságvesztésre vonatkozó jogszabályok egyben előremutatóak, progresszívek voltak. Valamennyi jogszabály vezérelve, hogy az elítéltet fel kell készíteni a szabadulás utáni életre, azt a szándékot kell felébreszteni benne, hogy tartózkodjon újabb bűncselekmény elkövetésétől. Így a speciális prevenció egybeesik a társadalom érdekével.

Akár az 1966. évi 21. sz. törvényerejű rendeletet, akár az 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendeletet nézzük, mindkét jogszabályban egyértelműen megtalálható a jogalkotó előbbemlített szándéka. E jogalkotási folyamatba szervelesen beleillik az 1993. évi XXXII. törvény, amely módosította az 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendeletet. Az alap és a módosító jogszabály egységes szerkezete képezi a büntetés-végrehajtás jogi kereteit, amit tartalommal az alacsonyabb szintű utasítások és más rendelkezések töltenek meg. A módosítás korszerűsített és rendszerbe állított új jogintézményeivel „európaivá” tette a büntetés-végrehajtási szabályokat és a gyakorlatot. Az egyéb új vonások mellett további lehetőségek nyíltak arra, hogy az elítélt erősítse kapcsolatait a külvilággal, csökkentve a büntetés-végrehajtás ideje alatti elszigeteltségét a társadalomtól.

A jogszabály újdonságai közül kiemelem az *enyhébb végrehajtási szabályok* alkalmazásának előírásait. Ez olyan eleme a törvénynek, amely korábban nem létezett és a végrehajtás gyakorlata még nem alakult ki. E jogintézmény működésére tapasztalatok nem álltak rendelkezésre, ezért első lépcsőben értelmezni kellett a jogszabályt, fel kellett támi a jogalkotói szándékot.

Értelmezésem szerint a jogszabály e rendelkezése is egybevág azzal a jogalkotói akarral, amely az elítéltnak a szabadulás utáni beilleszkedése megkönnyítését célozza. Ha az elítélt meghatározott gyakorisággal kimaradásra távozhat, intézetén kívül felügyelet nélkül munkát végezhet, zsebpénzt és polgári ruhát tarthat magánál, fokozatosan megismeri a szabad élet viszonyait, lépéseket tehet családi kapcsolatainak rendezésére és lehetősége van a munkába állás előkészítésére. Így a szabadulást követően csökkennek azok a hatások, amelyek az elítéltnél a kizártság érzetét keltik, olyan közegbe szabadul, amelyet már a büntetés ideje alatt megismert. Az eddig is meglévő kapcsolattartási formákon túl ezek további lehetőséget kínálnak a külvilággal való kapcsolat bővítésére. Ha a

büntetés-végrehajtás az enyhébb végrehajtási szabályokban rejlő lehetőségeket megfelelően alkalmazza, akkor számottevően javulnak az elítélt beilleszkedési esélyei. Ez főleg a hosszabb szabadságvesztésre ítélt esetében válik döntő jelentőségűvé. Összességében tehát – álláspontom szerint – az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása mint jogintézmény, a szabadulás utáni beilleszkedés megkönnyítésének egyik nagyon fontos eszköze. Ezt figyelembe véve kell tehát kialakítani az intézetben a működtetés feltételeit.

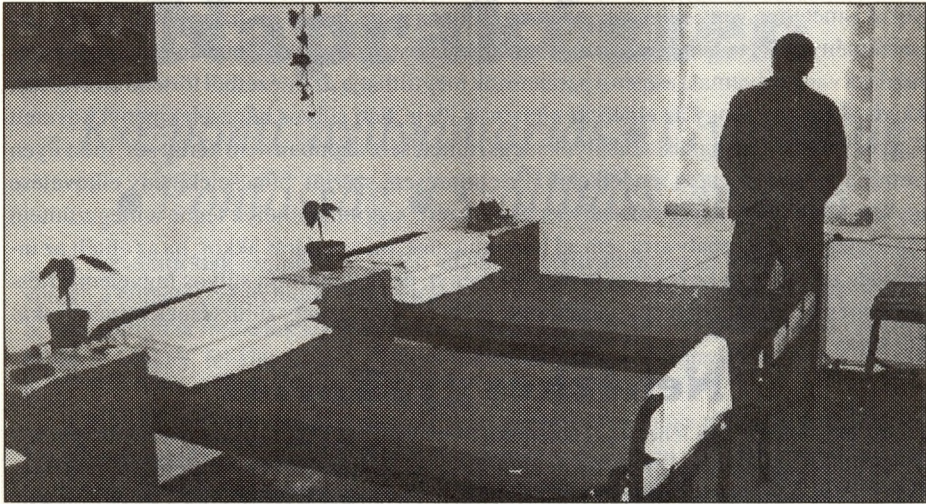
Ha az eddig megfogalmazottakat elfogadhatónak tekintjük, akkor ez ellentmond az olyan vélekedéseknek, amelyek szerint enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása mintegy *kvázi jutalom, netán a szabadságvesztés negyedik fokozata*. Ha formálisan elemezzük a kérdést, akkor azért sem lehet jutalom – bár a bv. bíróhoz történő előterjesztésben fontos szerepe van az elítélt magatartásának –, mert az elítéltnak adható jutalmak között ez nem szerepel, de negyedik fokozat sem lehet a törvényben meghatározott három fokozat miatt. Ez utóbbihoz csak annyit, hogy az elítélt továbbra is megtartja szabadságvesztési fokozatát, csak a végrehajtás körülményeire vonatkoznak enyhébb szabályok.

Véleményem szerint nem az a fő cél, hogy az elítéltnak a szükségesnél korábban könnyítsük meg a büntetését, vagy lazább körülmények közé helyezzük annál, mint amit a fokozatára meghatározott szabályok előírnak. Ehhez elegendő azt megvizsgálni, hogy az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyára, az elkövető személyének társadalomra veszélyességére és a bűnösség fokára tekintettel a büntetőbíróság milyen időtartamú és milyen fokozatú büntetést tartott arányban állónak. A büntetésnek egyaránt szolgálnia kell a generális és a speciális prevenció érdekeit.

Meglehetősen korán

Az elmúlt közel másfél évben azt tapasztalhattuk, hogy a súlyos bűncselekmény elkövetése miatt hosszú tartamú szabadságvesztésre elítéltet – legalábbis a Budapesti Fegyház és Börtön esetében – a bv. bíró viszonylag hamar, illetve a szabadulásig hátralévő hosszú idő ellenére meglehetősen korán enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alá helyezte. Természetesen a bv. bíró döntése megfelel a jogszabály előírásainak, mert börtön fokozatban a letöltött hat hónap után ez a döntés jogszerűen meghozható. Félő, persze, hogy a bv. bíró végzése ellentétbe kerülhet a büntetőbíróság ítéletével, mert az ítéletben tükröződő és a büntető törvénykönyvön alapuló büntetés kiszabási elv így nem érvényesülhet. A büntetés-végrehajtási intézet az előterjesztésben állást foglal arra vonatkozóan, hogy a törvényes feltételek megléte mellett, figyelemmel az elítélt magatartására, a büntetési cél az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával is elérhető-e, vagy még nem időszzerű e szabály alkalmazása. Ennek megfelelően javaslata az elítéltre nézve lehet pozitív vagy negatív.

Az intézet előterjesztése azonban nem köti a bv. bírót, így többször is előfordult, hogy „nemleges” javaslat ellenére elrendelte az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását. Látszólag egy specifikus érdek (az elítélt egyéni érdeke) megelőz egy magasabbrendű érdeket (a társadalom védelmének érdekét). Ennek révén kétségesse válhat, hogy a büntetés hátralévő részében realizálódik-e az a társadalmi igény, amelyet a büntetés-végrehajtással szemben a jogszabályok rögzítenek.

Enyhébb végrehajtási szabályokra kijelölt zárka

Álláspontomat összegezve elmondható, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása nem cél, hanem az egyik – igen fontos! – eszköz az elítélt szabadulása utáni beilleszkedéséhez. Jó, ha ennek érvényesítése összhangban áll egyrészt a büntetés céljával, másrészt a büntetés-végrehajtás más – erre irányuló – eszközeivel. Az összes tényező figyelembevételével kell tehát a helyes utat és a helyes arányokat megtalálni e korszerű jogintézmény alkalmazásakor. Ehhez a gondolatmenethez tartozik, hogy nyilvánvalóvá kell tenni: e lehetőség valamennyi elítélt előtt – beleértve a fegyház fokozatút is – nyitva áll. Természetesen a fegyház fokozatú elítéltnak először azt kell bizonyítania, hogy a büntetés célja a szabadságvesztés enyhébb fokozatában is elérhető, tehát bizonyos idő eltelte után – ha arra érdemessé válik – a börtön fokozatban töltheti büntetését. E fokozatban további bizonyítási lehetőséget kell kapnia arra, hogy később helye lehet az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának. Feltehetően ez az idő hosszabb hat hónapnál, tehát az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása nem automatikus következmény. Megítélésem szerint, kiindulva a fegyház szigorától az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásáig, olyan fokozatos rendszer építhető ki, amely egyértelműen az elítélt beilleszkedését segíti, szem előtt tartva és elfogadva az elítélt együttműködési készségét.

Ha a büntetés-végrehajtás teljes eszközzrendszerét – ebbe beleérttem az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását is – és hatásmechanismusát érvényesítve az előbbi célokat eléri, akkor valamennyi érdek érvényesült, a büntetés-végrehajtás a társadalmi kívánalmaknak megfelelően eleget tett törvényes kötelezettségeinek.

Visszatekintve az előző időszakra, felmerült néhány *jogalkalmazási probléma*. Ez főleg az enyhébb végrehajtási szabályok felfüggesztése és megszüntetése, valamint a fellebbezési jog gyakorlásakor szembetűnő. A jogszabály úgy rendelkezik, hogy a felfüggesztésre és a megszüntetés iránti előterjesztésre akkor van lehetőség, ha az elítélt az elítéléssel, illetőleg az intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabá-

lyokat ismételtén vagy súlyosan megszegi. Ebben nincs benne az, ha az elítélt újabb bűncselekményt követ el. Ilyenkor csak arra van lehetőség, hogy az újabb büntetőeljárás megindulása vagy folyamata esetén a parancsnok megtilthatja az intézetből történő eltávozást. Akadt példa arra, hogy az elítélt az eltávozás ideje alatt súlyos bűncselekményt követett el, az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetésére azonban nem került sor, mert ilyen esetről a jogszabály nem rendelkezik. Értelmezésem szerint bűncselekmény elkövetése egyben súlyos magatartási szabálysértés is, ezért, szerintem, helye lenne a megszüntető végzésnek. A jogszabály arra sem ad iránymutatást, mi az eljárás akkor, ha az elítélt az intézetben ugyan nem követett el bűncselekményt, de magatartása súlyos fegyelemsértésnek minősül. E tekintetben úgy a felfüggesztésnek, mint a megszüntetésnek törvényi akadálya van.

Nehézkes gyakorlat

Az előzőekből arra lehet következtetni, hogy azok az elítéltek, akiknél ilyen gondok felmerülnek, egyelőre még nem bizonyították készségüket a törvényszabályozás folytatására. Így méltatlanná váltak e lazább és enyhébb büntetés-végrehajtási lehetőségekre. A gyakorlati érvényesítésnek viszont behatároltak a feltételei. A hatályos jogi szabályozás szerint a bv. bíró végzése ellen – az elítélt jogorvoslati jogának garantálása mellett – a bv. ügyész fellebbezhet. Megítélésem szerint e szabály nehézkesé és bürokratikusá teszi a fellebbezés gyakorlatát olyankor, ha az intézet nem ért egyet a bv. bíró végzésével. Az ellenvélemény közvetett érvényesítése is csak úgy lehetséges, ha a bv. ügyész egyetért az intézet állásfoglalásával. Tisztában vagyok azzal, hogy közvetlen jogorvoslati lehetőség igénybevételére a hatályos jogszabály alapján nincs mód, de annak a szükségessége azért felmerül, hogy a bv. bírói meghallgatáson az intézet képviselőjének *minden esetben* részt kell vennie. Ez utóbbi feltétel, azt hiszem, könnyen teljesíthető.

Annak érdekében, hogy a bírói függetlenség elve ne sérüljön (most sem az volt a célom), időszerűnek látom, hogy a hatályos büntetés-végrehajtási jogszabályban kisebb korrekciókra kerüljön sor. Erre tekintettel azt is szükségesnek tartanám szabályozni, hogy börtön fokozatban ne csak az alsó határ (hat hónap), hanem a szabadulásig hátralévő idő is meghatározásra kerüljön az enyhébb végrehajtási szabályok kedvezményezésénél. Erre jó példa az átmeneti csoportba helyezés szabályozása. (Véleményem szerint az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása és az átmeneti csoportba helyezés rendre hosszabb távon egybe fog olvadni.) Tükröződnie kell továbbá a jogszabályban azoknak a szigorításoknak is, amelyek az enyhébb végrehajtási szabályok felfüggesztésére és megszüntetésére irányulnak. (Újabb bűncselekmény elkövetésekor vagy intézetben belüli súlyos fegyelemsértő magatartásnál.) Véleményem szerint annak nincs akadálya, hogy az intézet közvetlenül élhessen fellebbezési jogával, ami kétségtelen, jogszabálmódosítást igényel. Tisztában vagyok persze azzal, hogy a jogszabály módosítása hosszabb időt, alaposabb elemző munkát igényel. Indokoltnak vélem viszont, hogy e kérdéskör – a jogintézmény célszerűsége és társadalmi hasznossága miatt – vita tárgya legyen és a vita eredményeként színvonalasabb szabályrendszer jöjjön létre, elősegítve a megfelelő gyakorlatot.

Máthé Zoltán